

**„JUS VALACHICUM”
LEGIFERAT ÎN „STATUTELE FĂGĂRAȘULUI”
(15 MAI 1508)**

Ela COSMA¹

**ENACTED „JUS VALACHICUM”
IN THE „STATUTES OF FĂGĂRAȘ (15 MAY 1508)**

ABSTRACT

The „Statutes of Făgăraș” (15 May 1508), edited for the first time in 1885 and republished in 1921, were critically commented in 2022 by Victor V. Vizauer, who considers them to be „a monument of old Romanian legislation”. The 35 unnumbered articles of these statutes, discussed in our study, comprise explicitly the „Romanian law” (lex Valachorum) of the peasants, as well as the Romanian „boyars custom and their law” (Boyarones more et lege ipsorum). They include stipulations regarding matters of criminal law (9 articles), civilian law (16 articles), special regulations for the Romanian peasants or rustici (9 articles) and for boyars (12 articles), also specifying the legal procedures related to inheritance, succession, quarta filialis and praefectio (3 articles). The integral document in Latin and its Romanian translation are reproduced, apud Victor V. Vizauer and Vasile Rus, in the study’s appendix. For the sake of ecdotics, the articles’ numbers were introduced in square brackets.

Keywords: „Statutes of Făgăraș”, 15 May 1508, enacted „Jus Valachicum”, 35 articles of law.

Editarea și publicarea „Statutelor Făgărașului”. „Statutele Făgărașului” (15 mai 1508) au fost editate pentru prima oară în 1885 (Koložsvári Sándor, Ovári Kelemen)², fiind apoi republicate în 1921 și 1930 (Ștefan Meteș, C. Spulber)³ și comentate. De pildă, în 1935, Șt. Meteș afirma că în Țara Făgărașului judecata se făcea

---

¹ Cercetător științific I dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca; e-mail: ela_cosma@yahoo.com.

² Koložsvári Sándor, Ovári Kelemen (ed.), *Magyarországi jogtörténeti emlékek. A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. I. Kötet. Az Erdélyi törvényhatóságok jogszabályai/Monumenta Hungariae juridico-historica. Corpus statutorum Hungariae municipalium. Tomus I. Statuta et constitutiones municipiorum Transsylvaniae ab antiquissimis temporibus usque ad finem seculi XVIII*, Budapesta, Academia Maghiară de Știință, 1885, p. 169-175.

³ Ștefan Meteș, *Vieața Agrară, Economică a Românilor din Ardeal și Ungaria. Documente contemporane*, vol. I (1508-1820), București, Tipografia „România Nouă”, 1921, p. 243-248. O republicare parțială a protocolului și a primelor 10 articole realizează C. Spulber, *Statutul Făgărașului*, în Idem, „Latină juridică clasică și medievală. Texte alese din legi, formule, documente, scriitori, pentru uzul studenților în drept”, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1930, p. 147-148.

după „legea Românilor” și după „datina și legile boierilor”⁴. Recent (2022), documentul amintit a fost supus criticii istorice de către Victor Vizauer, care a abordat elementele sale de drept cutumiar. Același autor a reconstituit pe larg, pentru prima oară, istoria și istoriografia „Statutelor Făgărașului”⁵.

Acestea reprezintă „un monument de legislație românească veche” (Victor Vizauer), în care expresia lipsă „Jus Valachicum” a fost înlocuită cu termeni precum „ius” (lege, justiție), „mos”, „moses” (obicei, obiceiuri), „lex”, „leges” (lege, legi), de pildă în sintagma „Boyarones more et lege ipsorum” (obiceiul boierilor și legea lor). Documentul face însă o referință precisă, în cazul moștenirii, la faptul că „în legea românilor («în lege Valachorum») moștenirile nu privesc sexul femeiesc, fiind scăzute mereu porțiunile soților, așa cum s-a spus de mai multe ori înainte”⁶.

Studiul dens semnat de V. Vizauer în paginile „Anuarului Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca” este însoțit de ediția critică a statutelor Făgărașului, ce include prima traducere românească a textului latin. Aceeași traducere, realizată de Vasile Rus, este reprodusă împreună cu originalul latin, spre ilustrare, la finele articolului nostru.

Diferențe între „Jus Valachicum” din Țara Făgărașului și Mărginimea Sibiului. Trebuie spus că anumite trăsături economice, sociale și istorice disting „Jus Valachicum” din Țara Făgărașului de cel din Mărginimea Sibiului.

În primul rând, românii din Țara Făgărașului nu erau ciobani (ca mărginenii), ci fermieri și cărăuși, în timp ce românii locuitori ai cetății Făgărașului erau meșteșugari, așa cum arăta Nicolae Iorga (1902)⁷. Ocupațiile făgărașenilor se reflectă în prescripțiile de drept cutumiar ale documentului analizat cu prilejul de față.

În al doilea rând, există o diferență mai pronunțată (consemnată în statute) între categoriile sociale ale țăranilor români („rustici”) și boierilor („boieri”, „Boyarones”) din Făgăraș. Ultima categorie forma mica nobilime militară de origini românești, având strânse legături (inclusiv de sânge) dincolo de Carpați, în Principatul Munteniei.

Victor Vizauer consideră că principala motivație care l-a determinat pe regele Matthias Corvinus să aprobe „Statutele Făgărașului” a fost aceea de a-i potoli pe românii răzvrățiți și rebeli. După moartea ultimului stăpân al cetății și Țării Făgărașului, boierul Udriște (1469), făgărașenii au respins în repetate rânduri orice ierarhie superioară, fie ea regală, fie aristocratică. În timpul rebeliunilor lor din 1471 și 1482, le-au provocat atâtea necazuri și pagube patricienilor sași, încât regele Ungariei a poruncit ca românii să fie executați și chiar eradicați, dacă nu se vor supune ascultării voievodului transilvan trimis de rege pentru suprimarea revoltei⁸.

---

⁴ Idem, *Din istoria dreptului românesc din Transilvania*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria III, tomul XVII, mem. 4, București, 1935, p. 87-118, la p. 93.

⁵ Victor V. Vizauer, *Statutele Făgărașului din anul 1508*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca. Series Historica”, tom LXI, 2022, p. 71-90.

⁶ Vezi, în *Anexă*, editarea documentului integral în originalul latin și traducerea română, apud V.V. Vizauer și V. Rus (2022).

⁷ Nicolae Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1902, p. 147-157.

⁸ V.V. Vizauer, *op. cit.*, p. 76-78.

În al treilea rând, spre deosebire de Mărginimea Sibiului, Țara Făgărașului a fost condusă o perioadă mai îndelungată de vreme (circa 1350-1500) de către voievozii Țării Românești, care enumerau printre titlurile lor și acelea de „dux de Fogaras” (Vlaicu, 1369) ori de „herțeg al Țării Amlașului și Făgărașului” (Radu I, circa 1377-1383; Mircea cel Bătrân, 1386-1418).

Astfel, Țara Făgărașului, donată de regii Ungariei prinților domnitori ai Munteniei în schimbul prestării jurământului lor de vasalitate⁹, a devenit, în opinia noastră, pivotul relațiilor dezvoltate între românii din Transilvania și cei din Țara Românească și Moldova, precum și (după toate aparențele și împreună cu orașul Brașov) centrul de iradiere al așa-numitei „limbi române vechi” (secolul al XVI-lea).

Structura și conținutul „Statutelor Făgărașului”. Documentul conține 38 de paragrafe, respectiv un paragraf introductiv („protocol”), urmat de 35 de articole nenumerate, care se încheie cu două paragrafe ale „eschatocol”-ului.

Din rațiuni de ecdotică și critică de text, în analiza noastră am luat în considerare paragrafele 2-36 din „Statutele Făgărașului”, numărându-le ca fiind articolele 1-35. În Anexa articolului, conținând transcrierea originalului latin și traducerea română a documentului (realizate de V.V. Vizauer și V. Rus), am introdus paranteze drepte în care am indicat protocolul, eschatocolul și cele 35 de articole la care trimitem în cele ce urmează.

În protocol se menționează că Bornemisza János, castelanul cetății Buda, a probă dispoziția-ordonanță a castelanului cetății Făgăraș, Thomory Pál. Acesta, „împreună cu boierii și cu toți românii” districtului Făgăraș, a hotărât – văzând „greutățile boierilor și tuturor celorlalți români” făgărașeni, „asuprelile pe care le îndură de pe urma perceperii gloabelor obișnuite a se da încă din vechime în conformitate cu mersul legii” și „născocirile de către castelanii anteriori a tot felul de gloabe neobișnuite” –, următoarele: a) „moderarea și diminuarea gloabelor (amenzilor-n.n.) și taxelor”; b) popularea „cu o mulțime de oameni” a districtului și cetății Făgărașului; c) refacerea vechilor articole și prevederi legale și înlocuirea lor cu altele noi, conținând pedepse și penalități mai mici.

Eschatocolul din finalul documentului consemnează consfințirea, încuviințarea și aprobarea articolelor, care sunt întărite și dovedite prin însăși scrierea de față, emisă la Buda, în anul 1508, de sărbătoarea Sfintei Sofia Văduva (15 mai).

Să trecem acum la analiza conținutului juridic al documentului din 15 mai 1508, în baza articolelor de lege.

Prevederi de drept penal în „Statutele Făgărașului”. O treime din cele 35 de articole juridice ale „Statutelor” abordează chestiuni de drept penal. Acestea includeau amenzi pentru crimă („homagium”, „in homagio hominis iudicialiter convicti fuerint”¹⁰) și vărsare de sânge („effusione sanguinis”), respectiv pentru răscumpă-

⁹ *Ibidem*, p. 78-79.

¹⁰ *Homagium* (în lb. latină): 1. omagiul vasalului către domnul său feudal; 2. prețul sau compensația plătită la uciderea unui om, echivalente termenului german *Wergeld*; 3. amendă plătită pentru răscumpărarea unui cap de om, a unei crime, răniri ori a altei vini infracționale, acest preț fiind adesea egal celui plătit pentru omor. *Homicidium* este sinonim cu *homagium* (în sensurile 2-3) (cf. *Glosar de termeni și expresii din documentele latine privind istoria medie a României*, București, [Colectivul de documente medievale de la Institutul de Istorie din Cluj], 1965, p. 84-85).

rarea omuciderii, în articolele 1-2, 4-5. Cuantumul amenzii pentru răscumpărarea uciderii unui om era diminuat de la 66 de florini (cât fusese „în vechime”, „mai înainte” când „exista obișnuința”, cum spune documentul) la 33 florini sau mai puțin pentru boieri (articolul 1), și de la 33 florini la 25 florini sau mai puțin pentru țărani (articolul 2). Interesant e faptul că „un copil în vârstă sub zece ani, care săvârșește vărsare de sânge” nu trebuia să plătească nicio „gloabă” (articolul 5).

Dacă pentru crimă nu se acorda pedeapsa cu moartea, în schimb aceasta era utilizată, prin decapitare sau ardere pe rug, în cazuri considerate astăzi mai puțin grave. De exemplu, tăierea capului („capite priventur”) se aplica în cazuri de trădare (articolul 3), rebeliune și răscoală împotriva castelanului cetății Făgăraș și a slujbașilor lui (articolul 33), și în cazul celor care spargeau casele străine sau „care intrau pe fereastră” (articolul 32). Trădători erau considerați cei „necredincioși cetății”, care însă, în anumite situații, puteau spera să se bucure de grațiere (articolul 3).

Pentru aplanarea problemelor provocate castelanului și „pentru păstrarea apartenențelor cetății”, totodată pentru „ușurarea și îndepărtarea mai sus-ziselor gloabe”, castelanul avea să încaseze 1 florin, o căblă de grâu și una de ovăz (articolul 34), se subînțelege, de la fiecare făptaș.

Cei găsiți vinovați de erezie, falsificare de bani, incest și bestialitate erau arși pe rug („ignis incendio comburantur”) (articolele 16-17). Între aceștia din urmă, articolul 17 îi enumera pe opresorii și violatorii cărora le căzuseră victimă rude până la gradul III de consangvinitate, adică „consângenii până la a treia treaptă de înrudire”, ca și pe aceia care „se spurcă fără milă cu animale” („consanguineos usque ad tertium gradum opprimentes vel violantes sive etiam cum brutis vel aliter qualitercumque haeretica pravitate se defoedentes sine misericordia”).

De mare gravitate era considerată hoția, care putea duce la spânzurătoare. Însă, „Statutele Făgărașului” acordau șansa răscumpărării morții prin ștreang în schimbul a 12 florini, plătiți de cel ce se făcuse vinovat de furtul unei oi sau a unui porc, ca „să își scape capul de la spânzurătoare”, iar hoțul care fura un cal trebuia să plătească în schimb 12 cai, ca să poată scăpa cu viață (articolul 27). Se menționează în același articol de lege că „în privința hoților trebuie să se respecte măsura din vechime”, adică „și în viitor se va respecta aceeași cutumă”. Asprimea deosebită a pedepsei și cuantumul ridicat al gloabei – ce permitea numai celor cu dare de mână să evite perspectiva spânzurătorii –, sugerează răspândirea ca un flagel a practicii furtului, motiv pentru care reformatorii „Statutelor” nu diminuau, ci mențineau sumele amenzilor de până atunci.

Când făptașii unui furt erau descoperiți de păgubiți pe baza urmelor de animale (cai, vite, boi), ce-i conduceau la o anumită moșie (posesiune), toți suspecții trebuiau să jure pe nevinovăția lor, în caz contrar era nevoită „o astfel de posesiune să îl despăgubească pe păgubit” și să plătească „obișnuita gloabă” (articolul 28).

Un articol special e dedicat furtului de la vecini. Se arată că „hoțul care intră prin dos”, numit și „hoț care se furișează” la vecinul său, dar fără a intra în casa acestuia, ci numai în curtea, grajdul ori grădina vecinului, era dator să plătească nu mai puțin de 6 florini (articolul 35).

Prevederi de drept civil în „Statutele Făgărașului”. Statutele mai conțineau chestiuni de drept civil privind proprietatea și amenzile ce trebuiau plătite pentru ocuparea abuzivă a casei, curții, grădinii, a câmpului și țarinii, a ariilor de seceriș și

holdelor, a pășunilor (articolul 6), la distrugerea proprietății (articolul 7) și pentru repararea dependințelor („pro restauratione pertinentiarum”) și anexelor gospodărești (articolul 8).

Gloaba amintită în articolul 8 se menținea la plata de 1 florin. În schimb, contravenția de ocupare abuzivă a proprietății prevăzută în articolul 6 se pedepsea cu amendă de 13 florini. Iar gloaba dată în articolul 7 pentru cositul pășunilor străine și pășunatul vitelor în câmpurile altora, respectiv pentru „călcarea în picioare a holdelor cu dobitoacele lor”, era de 3 florini.

Alte penalități pecuniare erau stipulate pentru cazurile de insultă, vorbe necuviincioase („verba dehonestatoria”) și pentru „răscumparea limbii” („redemptiones linguae”), pentru calomnie, defăimare, declarație falsă (articolele 23-24, 26), pentru jaf și tâlhărie, furtașag și spargerii (articolele 27-28), pentru vânzare ilegală de vite și de alte bunuri în afara Transilvaniei (articolul 29), și de asemenea pentru sperjur sau jurământ fals (articolul 30).

Amenda boierului pentru „răscumparea limbii” scădea de la 13 la 6 florini (articolul 23); cea pentru „vorbe grele” adresate de un boier altuia în scaunul de judecată era de 1 florin (articolul 24); la fel era amenda pentru „nesocotirea sigiliului castelanului” (articolul 25).

Gloaba pentru calomnie trebuia plătită „în conformitate cu sentința scaunului de judecată” local, iar gloaba pentru reclamația dovedită a fi falsă urma a fi achitată părții reclamate (articolul 26), ca despăgubire morală, cum am spune azi.

Celor ce încălcau interdicția castelanului de a vinde „caii, boii, oile sau alte dobitoace în afara țării” li se confisca, de către castelan sau de slujbașii săi, jumătate din suma încasată la vânzare (articolul 29).

Legea din 1508 era mai blândă decât „obiceiul respectat altă dată” în ceea ce-i privea pe sperjuri. Cei care jurau strâmb nu-și mai pierdeau „omenia și bunurile”, ci puteau „să rămână în vechea cinstire”, plătind 1 florin slujbașului cetății (articolul 30).

Prevederi detaliate de drept civil descriau, de asemenea, amenzile obligatorii ce trebuiau plătite atunci când, după răpirea miresei fecioare, cununile se încheiau fie prin acordul mutual al părților, fie ca rezultat al violului (articolele 9-11), în cazurile de repudiere a soției (articolele 12-13) și de adulter (articolul 14). Astfel, soțul miresei răpite trebuia să plătească numai 2 florini, față de 6 florini plătiți anterior, pentru continuarea căsniciei cu o fată româncă, ce se măritase fără consimțământul părinților ei (articolul 9).

Pedepsele pentru viol, reglementate în articolele 10 și 11, erau exclusiv pecuniare, deși consistente, fiind cele mai mari gloabe după cele prevăzute pentru răscumpărarea omuciderii: 13 florini pentru pângărirea ficei sau surorii virgine a cuiva, acordându-se o reducere de la 12 la 4 florini pentru violatorul care își asumase rolul de soț al victimei violate, indiferent dacă aceasta îl accepta sau nu în calitate de soț.

„Boierii, după obiceiul și legea lor”, aveau dreptul să-și repudieze soțiile („Boyarones, si more et lege ipsorum uxores a se abiicere vellent”), însă contra sumei de 1 florin, plătită ca gloabă castelanului sau slujbașilor cetății Făgăraș (articolul 12). Același lucru era valabil și pentru țărani, contra sumei de 9 aspri plătiți boierului căruia îi slujea țărantul (articolul 13). Nu credem însă că prevederea li se aplica și femeilor, fie boieroace sau țărănci. Cu toate că legea vorbea despre „partea care se separă”

(„pars separans”), acest divorț *sui generis* prin repudiere era acceptat doar din partea bărbatului (la fel se petrecea și în lumea otomană, unde însă soții care-și repudiau soțiile – prin simpla repetare de trei ori a formulei: „Mă despart de tine! Mă despart de tine! Mă despart de tine!” –, nu erau obligați la plata niciunei amenzi).

Adulterul intervenea atunci când „soțul sau soția nu respectă adevărata căsnicie”, articolul 14 vorbind și despre „partea care nu respectă matrimoniul”. Efectul adulterului era pierderea cotei la moștenirea averii imobile și mobile în favoarea „părții care respectă contractul matrimonial”.

Răpirea voluntară și consensuală a fetei virgine, indiferent dacă era fiică de țăran sau de boier (articolul 9), constituia un fapt obișnuit și frecvent întâlnit nu numai în Țara Făgărașului, ci și în Mărginimea Sibiului, conform atestării din „Constitutio gremialis” de la Săliște (1585)¹¹. Mai mult decât atât, răpirea fetelor era un obicei general românesc, care a supraviețuit până în zilele noastre în ceremonialul etnografic nupțial, fiind arhicunoscut sub numele de „furatul miresei”.

Prevederi și penalități diferențiate social în „Statutele Făgărașului”. Neapărat trebuie să observăm că pedeapsa capitală și/sau penalitățile financiare pentru aceeași crimă, infracțiune sau delict se diferențiau în funcție de clasa socială a făptașului.

Țăranii români („Rustici Valachi”/„Walachi”) plăteau întotdeauna jumătate ori mai puțin din amenzile („gloabele”) și taxele impuse boierilor români („Boyarones”). Reglementări speciale pentru țăranii se găsesc în articolele 2, 4, 6-8, 13-14, 19, 34. De pildă, acestor „rustici”, denumiți „coloni”¹², li se acorda dreptul ghindăritului, adică acel „beneficium” de a-și lăsa scroafele („scrophis”) și porcii să pască liber (și sălbatic) în pădurile de stejar și fag, hrănindu-se cu ghindă („glandinatio”) și jir. Totuși, legea admitea în mod excepțional: „Sătenii care locuiesc în satele altor boieri trebuie să împace pe boierul locului, în care se află pădurea în care cresc ghindele, cu o câblă de ovăz și cu o stacană de vin” (articolul 31). Cu siguranță, realitatea istorică a înregistrat multe alte excepții neprielnice față de situația juridică ideală expusă în „Statutele Făgărașului”.

Pe de altă parte, articolele 1, 5, 12, 14-15 prezentau prescripții generale referitoare la boieri, în timp ce articolele 18, 20-25 îi impuneau acestei categorii sociale a nobilimii militare românești din Făgăraș obligații și datorii specifice, cum ar fi calul înșeuat și lancea pe care castelanul trebuia să le primească de la fiecare boier la moartea acestuia (articolul 15), amenzile ce trebuiau să fie achitate pentru sfidarea autorității publice ori atunci când boierul convocat prin citație nesocotea sigiliul castelanului (articolul 25). Micii boieri făgărașeni nu dețineau întotdeauna contravaloarea materială a rangului lor nobiliar, lucru consemnat și în articolul 15, care preciza obligația – ce revenea, de fapt, văduvei și familiei boierului decedat – de a preda după moarte calul cu șa și lance, chiar dacă boierul nu avusese cal în timpul vieții sale.

---

¹¹ Ioan Moga, *Din trecutul economic și administrativ al Săliștei în secolul al XVI-XVIII-lea*, în Idem, „Scrieri istorice”, Mihail Dan, Aurel Răduțiu (eds.), Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 117-118.

¹² *Colonus, coloni* (în lb. latină), iobag, iobagi. *Colonus*, „țăran iobag, șerb”, în *Glosar de termeni și expresii* ..., p. 32. Dar, în practica istorică, nici *colonii* nu se identificau cu *iobaggiones*, nici țăranii români din Făgăraș nu erau iobagi.

Sau, în această situație, se accepta și răscumpărarea calului contra sumei de 3 florini, de plătit castelanului.

Se mai adăuga obligația boierului către cetatea Făgărașului de a transporta și preda două căruțe de lemn de foc la fiecare Crăciun și în ajunul sărbătorii Sfântului Arhanghel Mihail (articolul 18). De asemenea, „după obiceiul respectat altă dată” („more alias consueto”), li se cerea boierilor să cosească numai de două ori pe an (nu de trei), să strângă fânul și să-l transporte în cetatea Făgărașului (articolul 19), pentru a asigura furajele necesare cailor cavaleriei cetății.

Moștenirea și succesiunea, „quarta filialis” și „praefectio” în „Statutele Făgărașului”. Soluții originale privind moștenirea au fost găsite de boierii români făgărașeni, interesați să-și transmită proprietățile (moșiile, pământul) „in integrum” unicei lor fiice sau, în cazul existenței urmașilor masculini, să impună forțat răspândita pătrime a fiicei („quarta filialis”), în vederea înzestrării urmașelor lor pe linie femeiască (articolul 21). Pătrimea acordată fiicei, așa-numita „quarta filialis” sau „quarta puellaris” – conform terminologiei moștenite din dreptul roman privind „ius quartalitium”¹³, era cunoscută și răspândită nu numai în Transilvania, ci și în Ungaria și Croația medievală, fiind multiplu atestată documentar¹⁴.

Iată stipulațiile importante prevăzute în articolul 21:

„Dacă vreun boier va fi lipsit de fiu de sex bărbătesc și va avea doar o fiică, atunci toate bunurile mișcătoare să îi rămână moștenire fiicei; dar [aceasta] să fie deposedată de moștenire împreună cu pătrimea cuvenită fiicei, respectându-se următoarea ordine, în temeiul unei juste drămluiri (evaluări-n.n.): să îi fie dați fetei pentru fiecare sesie populată doisprezece dinari, iar pentru fiecare sesie pustie, câte șase dinari. Iar dacă va avea frate sau frați care să ia parte la împărțire [a moștenirii], acesta sau aceștia să o despăgubească pe înainte-numita fată și să își însușească moștenirile în baza sus-pomenitei drămluiri. Însă, în caz că va fi lipsită de frați devălmași – lucru care rareori se întâmplă sau niciodată –, domnul locului să poată să o excludă, în urma cuvenitei drămluiri, pe această fată din astfel de moșteniri, totuși fără a se trece cu vederea faptul că, dacă fata s-a măritat înainte de moartea tatălui, nu va putea smulge nici o porțiune din bunurile mișcătoare. În schimb, acestea să fie hărăzite domnului locului, iar fata doar din moșteniri să fie exclusă în urma cuvenitei drămluiri: fiindcă în legea românilor („in lege Valachorum”) moștenirile nu privesc sexul femeiesc, fiind scăzute mereu porțiunile soțiilor, așa cum s-a spus de mai multe ori înainte”.

Și în cazul boierimii românești din Țara Făgărașului văduva supraviețuitoare încasa numai o treime din bunurile mobile ale boierului răposat fără urmași, în vreme ce celelalte două treimi erau confiscate de domnul de pământ, drept pedeapsă pentru sterilitatea soției văduve, care „nu a născut nici un fiu” (articolul 20).

¹³ Romeo Gabriel Moldovan, *Testamentul în Transilvania în secolele XVI-XVIII. Aspecte juridice și discurs asupra morții*, teză de doctorat, 2019, p. 121.

¹⁴ Vezi Damir Karbić, *Hungarian and Croatian Customary Law: Some Contrasts and Comparisons*, în Martyn Rady (ed.), „Custom and Law in Central Europe”, introducere de János M. Bak, Center for European Legal Studies, Occasional Paper no. 6, Loughborough/Leics, Faculty of Law, University of Cambridge, 2003, p. 45, și detaliat în Maria Frînc, „*Quarta filialis*” și familia nobiliară de Geoagiu – un proces pentru moștenirea feminină la începutul secolului al XV-lea, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca. Series Historica”, tomul LVIII, supliment, 2019, p. 229-240.

Prevederile legii românești a succesiunii pe linie femeiască uzuale în Țara Făgărașului la începutul veacului al XVI-lea sunt confirmate în mijlocul țăranilor români locuitori în întreg spațiul transilvan, fie ei oameni liberi sau iobagi. Cu referire la secole mai târzii (judecând după inflația înregistrată de florin), istoricul dreptului românesc Alexandru Herlea arată: „Femeile și fetele care se mărită cu legea lui Dumnezeu și a țării, care nu se mărită furate ci după obiceiul obștesc adoptat, stăpânii de pământ să nu le împiedice sub pedeapsă de 100 de florini; iar dacă s-ar afla dintre acelea care ar săvârși aceasta în secret sau prin fugă, să fie pedepsite cu aceeași pedeapsă. Cu toate acestea, văduvele iobagului răposat au numai a treia parte a averii lui mobile, două părți sunt ale stăpânului de pământ; stăpânul nu este dator să elibereze pe băiatul de iobag, decât cu chezașia cu care se arată mulțumit, iar fetelor, fără învoirea stăpânului, nu li se pot da alte bunuri decât hainele lor; iar bunurile imobile sunt întru totul ale stăpânilor lor de pământ, exceptându-se de la aceasta locurile privilegiat și obiceiul consfințit prin practică”¹⁵.

Pentru final am păstrat o prevedere juridică aparte, prezentă în „Jus Valachicum” legiferat în Țara Făgărașului la 1508. Este vorba despre „praeffectio”, procedeul cunoscut din vremea romanilor prin care, în actul juridic, fetele erau considerate băieți pentru a putea participa la moștenire. În acest mod fetele puteau dobândi parte egală cu băieții din moștenirea părintească¹⁶. Astfel, articolul 22 din „Statutele Făgărașului” stipula o situație neobișnuită – nu unică, însă rar întâlnită documentar, iar la români pentru prima oară. Se preciza că: „Dacă un [boier] ar dori să-și prefacă fiica într-un urmaș masculin al averii lui ereditare, mai întâi ar trebui să obțină un certificat întărit cu sigiliu din partea domnului locului și din partea juraților, și în acest mod o astfel de moștenire ar putea fi transmisă prin succesiune acesteia [fiicei boierului] ca urmaș masculin” („Si quis filiam vel filias optans in rebus hereditariis prefacere heredem masculinum, extunc primum a Domino Terrestri et tandem a Iuratis habeat litteras efficaces sigillo munitas et sic tandem huiusmodi hereditates ad talem tanquam virum masculinum succedant”).

ANEXĂ¹⁷

[Protocol.] Nos Ioannes Bornemizza Castellanus huius Castri Bwdensis Consiliariusque Regiae Maiestatis memoriae commendamus universis, quod Egregius Paulus Thomori Castellanus Castri nostri Fogaras videns gravitates Boyarorum et universorum aliorum Walachorum nostrorum in Districtu et Pertinentiis dicti Castri nostri Fogaras, quas in exactionibus birsagiorum ab antiquo consuetorum secundum processum Iuris paterentur et item sepius etiam per Castellanos praeteritos diversis

¹⁵ Alexandru Herlea, Valeriu Șotropa, Romul Pop, Iulia Nasta, Ioan N. Floca (eds.), *Constituțiile Aprobate ale Transilvaniei (1653)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1997, p. 129.

¹⁶ R.G. Moldovan, *op. cit.*, p. 121.

¹⁷ Transcrierea latină a „Statutelor Făgărașului” de la 1508 a fost efectuată de Victor Vizauer, apud Kolozsvári S., Ovári K., *op. cit.*, p. 169-175, și Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 243-248, iar traducerea documentului în limba română a fost realizată de Vasile Rus.

adinventionibus birsagiorum inconsuetorum passi fuissent, propter quas Districtus et Pertinentiae eiusdem Castri non poterant restaurari, ob hoc ipse Paulus cum Boyaronibus uniuersisque Walachis eiusdem Districtus nostri Fogaras cum moderamine et diminutione birsagiorum et exactionum, ut huiusmodi Districtus et Pertinentiae dicti Castri nostri Fogaras multitudine populorum decorentur, fecit dispositionem et ordinationem, quae infra scriptis articulis continentur.

[Articolul 1.] Item primo. Ex quo hucusque universi Boyarones, dum casualiter in homagio hominis in aliqua causa iudicialiter convicti fuerint, tunc semper extorquebantur per Officiales, Iudices et Castellanos florenos sexaginta sex. Quare statutum est, ut de cetero Boyarones in homagio convicti semper solvant tantummodo 33 florenos Castellanis et Officialibus supradictis aut, qualiter cum ipsis conuenire possunt, infra numerum triginta tres florenis, sed altius non ascendant.

[Articolul 2.] Rusticis Walachis similiter primitus fuit talis consuetudo, ut, dum iudicialiter in homagio hominis convicti fuerunt, solvebantur pro homagio floreni triginta tres. Igitur statutum est, ut tales rustici, qui iudicialiter convicti fuerunt, solum in florenis 25 conuincantur, vel infra viginti quinque florenos concordare valeant et possint.

[Articolul 3.] Proditores, infideles Castri, capite priuentur vel, si possunt, obtineant gratiam Domini Nostri.

[Articolul 4.] Ex quo ab antiquo consuetum erat, quod Officiales, dum aliquos Praedones vel Fures aut alios quoslibet malefactores in Regno vel extra Regno captivassent et pro conservatione et introductione ad Castrum alicui Villano sive Rustico assignavissent, si huiusmodi captivus aliquo casu inopinato evasisset, tunc homagium semper per Possessionem talis loci exigeretur. Quare ordinatum est, ut de cetero, dum Officiales huiusmodi captivum haberent et ad importandum ad Castrum ad alicuius vel aliquorum manus darent, ab illo vel illis repetant et, si reddere non possint, tunc alios propterea impedire non praesumant; si autem manibus Villanorum assignaverint et reddere non possent vel de captivitate emitterent – prout non fuit auditum, quod aliquo modo voluntarie eliberassent – et tunc homagium insimul persolvant; sed, si tantummodo personae vel personis accomodaverit, a tali vel talibus homagium malefactoris expossant.

[Articolul 5.] Prius erat consuetudo, quod pro effusione sanguinis florenos 13 pro birsagio exigebant. Igitur pro commoda utilitate et restauratione pertinentiarum conclusum est, ut de caetero tales per adversarium iudicialiter convicti solum florenos quattuor pro birsagio solvant. Puer infra decem annorum existens faciens casu sanguinis effusionem birsagium non solvat, sed soli ipsi inter se disponant, prout honestum erit.

[Articolul 6.] Qui domum vel curiam vel hortum in aliqua villa, vel terris, agris, sive pratis eiusdem absque Iuris ordine potentialiter occupaverint, si tandem ordine Iuris observato iudicialiter convicti fuerint, pro huiusmodi potentia 13 florenosolvere tenentur.

[Articolul 7.] Antea erat consuetum, quod, qui fecit actus potentiarum in territoriis, puta arando terras vicinorum, ac prata falcando, segetes cum pecudibus perlustrando pro talibus similibus solvebantur floreni tres.

[Articolul 8.] Pro restauratione pertinentiarum conclusum est, ut tales iudicialiter convicti solvant solum florenum unum.

[Articolul 9.] Ordinatum est, quod, prout solent nonnullae puellae Valachales absque consensu parentum ire ad matrimonium ex voluntate ambarum partium, et, si postea maritus suus cum ipsa matrimonialiter perseverare vellet, extunc soluat florenos duos pro birsagio, prius autem pro tali facto habebant soluere florenos sex.

[Articolul 10.] Ordinatum est, quod, si aliquis filiam alterius virginem aut sororem violenter oppresserit et deturbaverit, extunc birsagium solvant florenos tredecim.

[Articolul 11.] Si vero violatam puellam ad se maritus recipere vellet, et e converso, si puella cum marito manere non vellet, solvat birsagium solum quattuor florenorum, prius autem solvebant florenos 12.

[Articolul 12.] Boyarones, si more et lege ipsorum uxores a se abiicere vellent et cum eisdem amplius manere nollent, pars separans Castellano seu Officiali solvat pro birsagio florenum unum.

[Articolul 13.] Rusticus Valachicus similiter, si uxorem abiicere vellet, modo preminato pars separans Boyaroni suo, sub quo existit, solvat aspras novem.

[Articolul 14.] Boyarones sive Rustici Valachi uxoribus propriis matrimonialiter iuncti, si maritus vel uxor verum matrimonium non obseruaret, extunc talis pars non observans portionem suam tam in hereditatibus quam in rebus amittat, portio vero partis observantis unacum hereditatibus suis sola remaneat.

[Articolul 15.] Consuetum erat prius, quod Boyaro vitam claudens equum sellatum cum hasta Castellano dare coactus fuerit, si vero equo deficiebat, etiam equum dare pro ipso oportebat. Igitur ordinatum est, quod de caetero Boyaro equo carens post mortem teneatur Castellano pro equo solvere solum florenos tres.

[Articolul 16.] Haeretici vel opera illorum exercentes consanguineos usque ad tertium gradum opprimentes vel violantes sive etiam cum brutis vel aliter qualitercumque haeretica pravitate se defoedentes sine misericordia aliqua, ut hactenus consuetum fuit, ignis incendio comburantur.

[Articolul 17.] Incendiarii falsarum monetarum cussores similiter ignis incendio comburantur.

[Articolul 18.] Singulis annis ad Castrum portent duo plaustra lignorum per singula capita semel: in festo Natalis Domini, altera vice in profesto Beati Michaelis Archangeli.

[Articolul 19.] Falcare debeant more alias consueto tantum duabus diebus et tandem accumulare et importare teneantur.

[Articolul 20.] Quando aliquo Boyarorum mori contigerit et heredes non habuerit, extunc prima uxori de bonis mobilibus extradetur tertia pars, aliae vero duae partes Domino simul cum hereditatibus remaneant, ex quo non parturit.

[Articolul 21.] Si aliquis masculo caruerit et filiam habuerit, extunc filiae omnia bona mobilia succedant: de hereditatibus autem cum quarta parte puellari eiiciatur tali ordine obseruato iuxta aestimationem, quod a singulis sessionibus populosis dentur puellae denarii decem et duo, a desertis denarii sex; de desertis vero aedificiis penitus carens denarii tres et, si fratres divisionales habuerint, is vel tales prefatam puellam contentant et hereditatem cum prefata aestimatione ad se redimant. Casu vero, quod fratribus divisionalibus deficeret – quod raro vel nunquam eueniet –, Dominus Terrestris cum praefata aestimatione huiusmodi puellam de talibus hereditatibus excludere valeat hoc non pretermisso, si filia fuisset ante obitum patris maritata,

nullas portiones de rebus mobilibus auferre queat, sed in Dominum Terrestrem conferatur, tantummodo de hereditatibus cum aestimatione praefata excludatur, quia in lege Valachorum hereditates sexum foemineum non concernunt, demptis semper portionibus uxorum, quemadmodum sepius praefatum est.

[Articolul 22.] Si quis filiam vel filias optans in rebus hereditariis prefacere heredem masculinum, extunc primum a Domino Terrestri et tandem a Iuratis habeat litteras efficaces sigillo munitas et sic tandem huiusmodi hereditates ad talem tantquam virum masculinum succedant.

[Articolul 23.] Alias redemptiones linguae fuerint in florenis 13, conclusum est, quod tales ab Officialibus pro redemptione eiusdem linguae convincantur in florenis 6.

[Articolul 24.] Si in Sede Iudiciaria alter alteri verba dehonestatoria dixerit, tunc ille convincatur in floreno uno, quia Sedes Iudiciaria debeat libera et honesta esse.

[Articolul 25.] Si quis Sigillo Castellani monitus vel Officialis eiusdem et non curaverit, extunc in floreno uno convincatur.

[Articolul 26.] Alias consuetum fuit, quod sive quis accedens erga Officiales et susurravit sibi aliquem, quod is talis est, Fur vel Latro vel cuiusvis mali patrator, quibus auditis Officiales talium bona abstulerunt, ita ut se velint a tali fama expurgare et rectificare, ille autem, qui ad illum conquestus est, saltem subticuit vel aliquando iudex fuit, quod contra Deum et eius iustitiam fuit et Officiales fuerunt eius causidici¹⁸. Ut igitur tales e medio nostri evellantur, statutum est quod de cetero nullus Castellanorum seu Officialium ante decisionem litis et causae aliquem de predare valeat vel birsagiare, sed prius sedendo pro Tribunali et, si talis se iustificare poterit, bene quidem, alioquin iuxta deliberationem sedis soluat birsagium. Si autem comperitus fuerit inanius, extunc Officiales in partem alteram querelatam birsagium illius noxii e conuerso extorqueant et exigendi habeant facultatem.

[Articolul 27.] Ex parte Furum observetur antiquus modus, ita videlicet quod, si unum ovem vel porcum, sine alias pecudes et pecora furaverit duodecies tantum solvat et sic caput suum redimat a patibulo, sicuti hucusque consuetum fuit in talibus; ita etiam ad futura observetur eadem consuetudo, si unum equum furaverit, teneatur solvere duodecim equos aut pro singulo equo florenos duos, hoc est florenos 24, et sic vitam suam a pabulo redimere valeat.

[Articolul 28.] Si in furtu vestigia quarumlibet animalium vel pecudum aut aliarum rerum ad aliquam possessionem portaverint et persecuti fuerint et damnificati ad vestigium intraverint, Possessio autem talis loci furtum negat ibi esse, ordinatum est, si tota Possessio iuramento se expurgauerint, extunc illa Possessio fiat pacifica, casu autem, quo iurare nollent, extunc talis Possessio damnificatum contentet, insuper consuetum birsagium talis exolvat.

[Articolul 29.] Si quando Castellani prohiberent, quod nullos equos, boves, oves vel alia extra Regnum vendere auderet et aliquis violaret, extunc illius pecuniae medietatem, pro qua summa vendidisset, Castellani et Officiales a talibus venditoribus contra prohibitionem extorquere valeant, alia vero medietas illi venditori pacifice remaneat.

---

¹⁸ Nota editorului Vasile Rus: în textul preluat era *causidicti*, fiind corectat în *causidici*.

[Articolul 30.] Ordinum est, quod more alias consueto, qui false iurauerint, prout Christiani solent, ut humanitatem et res amittant, hoc non assumptum, sed tantummodo solvat Officiali florenum unum et pristino honore permaneat, prout ab antiquo observatam fuit.

[Articolul 31.] A scrophis Colonorum huius Districtus et Pertinentiarum more alias consueto, dum glandines erunt et contingunt esse, nec Domini Terrestres, nec Boyarones a Colonis Pertinentiarum huius Districtus Castri exigere valeant quicquam excepto hoc, ut in cuius silva crescunt glandines, Villani aliorum Villis residentes a Boyaronibus talis loci debeant reconciliare Boyaronem cum uno cubulo avenae vel una pinta vini.

[Articolul 32.] Qui domos aliorum foderint vel de fenestra intraverint, capite priveantur.

[Articolul 33.] Qui ex ipsis contra Castellanos vel Officiales et homines eorum insurgere audent, extunc capite priventur.

[Articolul 34.] Pro sedatione igitur prefatorum birsagiorum et allevatione, unanimi proposito et consilio et pro conservatione [pertinentiarum] Castri Castellanis per singula capita florenum unum dare et solvere ordinavimus et conclusimus demptis prioribus uno cubulo tritici et uno cubulo avenae.

[Articolul 35.] Qui vicinum suum siue absque aliqua prodicione domus, hoc est extra domum, puta in curiis, stabulis, hortis subtraheret aliquas res, extunc vincatur in florenis sex, ut intelligatur Fur iste solito more vocatur Induspes.

[Eschatocol.] Petendo et supplicando nobis, ut huiusmodi articulos ratos, gratos et acceptos haberemus, quos nos de verbo ad verbum acceptavimus et approbavimus et, si quid ulterius pro commodo, bono et statu eorundem et pro augmentatione et nobis significaverint nostram benevolentiam ab eisdem non retrahemus, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante.

Datum Budae in festo Beatae Sophiae Viduae anno Domini millesimo quingentesimo octauo.

*

[Protocol.] Noi, Ioan Bornemiszsza, castelanul acestei Cetăți a Budei și sfetnic al Maiestății Crăiești, dăm de știre tuturor că distinsul Paul Thomory, castelanul Cetății noastre a Făgărașului, văzând greutățile boierilor și tuturor celorlalți români ai noștri din districtul și apartenențele zisei Cetăți a noastre Făgăraș, asuprelui pe care le îndură de pe urma perceperii gloabelor obișnuite a se da încă din vechime în conformitate cu mersul legii și văzând, de asemenea, că suferiseră chiar mai des încă de pe urma născocirilor de către castelanii anteriori a tot felul de gloabe neobișnuite – din cauza cărora districtul și apartenențele acestei Cetăți nu puteau să se refacă –, din această cauză, același Pál, împreună cu boierii și cu toți românii acelui district al nostru Făgăraș, odată cu moderarea și diminuarea gloabelor și taxelor, a dat dispoziție și a ordonat ca districtul de felul acesta și apartenențele zisei Cetăți a noastre Făgăraș să fie populate cu o mulțime de oameni, dispoziție și ordonanță care sunt cuprinse în articolele scrise mai jos.

[Articolul 1.] Astfel, în primul [rând]: În urma faptului că până acum toți boierii, ori de câte ori se întâmpla să trebuiască să răscumpere o omucidere, erau mereu amendați de către slujbașii Cetății, în speță de juzi și de castelani, cu șaizeci și șase de florini: drept pentru care s-a hotărât ca, de altminteri, boierii pedepsiți cu răscum-

părarea omuciderii să plătească întotdeauna doar treizeci și trei de florini castelanilor, adică slujbașilor mai sus-ziși, sau oricum pot să se înțeleagă cu aceștia mai jos de numărul de treizeci și trei de florini, dar în nici un caz să nu urce mai sus.

[Articolul 2.] La fel, țărani români au avut la început obișnuința ca, ori de câte ori au fost pedepsiți la răscumpărarea unei omucideri, trebuiau să plătească pentru răscumpărarea crimei treizeci și trei de florini. Prin urmare s-a hotărât, ca țărani cu pricina care fuseseră pedepsiți cu răscumpărarea omuciderii să fie amendați doar cu douăzeci și cinci de florini sau să aibă puțința și să fie în măsură să se înțeleagă la mai puțin de douăzeci și cinci de florini.

[Articolul 3.] Trădătorii, necredincioșii Cetății să fie decapitați, sau, dacă pot, să beneficieze de grațierea Domnului nostru.

[Articolul 4.] În urma faptului că se obișnuise încă din vechime ca ori de câte ori slujbașii Cetății capturau niște tâlhari sau hoți, sau oricare alți răufăcători, în țară sau dincolo de hotarele țării, să îi încredințeze unui sătean sau țăran pentru păzire și introducere în Cetate, dacă se întâmpla ca prizonierul să scape cu fuga, atunci răscumpărarea crimei era pretinsă de către posesiunea localității respective. Drept pentru care s-a hotărât ca, de altminteri, ori de câte ori slujbașii dețin un astfel de captiv și îl dau pe mâna altuia sau altora pentru a fi dus în Cetate, atunci să trebuiască să îl ceară de la acela sau de la aceia, iar în caz că nu îl pot restitui, să nu îndrăznească să îi împiedice pe alții să o facă; însă, dacă îl vor fi dat pe mâna sătenilor, iar aceia nu ar fi în măsură să îl restituie sau să îl sloboadă din captivitate – așa cum nu s-a auzit să îl fi eliberat în vreun fel de bună voie – și atunci să trebuiască să plătească răscumpărarea crimei comunitatea sătenilor; dar dacă l-au găzduit doar la o persoană sau la niște persoane, în acest caz să ceară răscumpărarea răufăcătorului de la acea persoană sau de la acele persoane.

[Articolul 5.] Mai înainte exista obișnuința ca pentru vărsarea de sânge să se ceară o gloabă de treisprezece florini. Prin urmare, pentru folosul sigur și pentru refacerea apartenențelor s-a decis ca, de altminteri, astfel de persoane învinse de partea potrivnică pe calea legii să plătească doar patru florini drept gloabă. Un copil în vârstă sub zece ani, care săvârșește vărsare de sânge, să nu trebuiască să plătească vreo gloabă, ci doar slujbașii să stabilească între ei, cum li se va părea mai cinstit.

[Articolul 6.] Dacă unii vor fi ocupat cu forța o casă sau o curte sau o grădină din vreun sat, ori au intrat fără drept legiuit în țarini, ogoare sau pășuni ale aceluiași sat și dacă în cele din urmă, după ce s-a impus litera legii, au fost pedepsiți pentru această fărădelege, să fie ținuți să plătească o amendă de treisprezece florini.

[Articolul 7.] Mai înainte exista obișnuința ca cel care a săvârșit un act de violență în ținuturi, în speță arând pământurile vecinilor și cosind pășunile sau călcând în picioare holdele cu dobitoacele lor, pentru astfel de fapte trebuiau să plătească trei florini.

[Articolul 8.] Pentru refacerea apartenențelor s-a hotărât ca acele persoane pedepsite pe calea legii să trebuiască să plătească o amendă de doar un florin.

[Articolul 9.] S-a dispus ca, după cum unele fete românce obișnuiesc să se angajeze, fără consimțământul părinților, într-un matrimoniu din voința ambelor părți și dacă, după aceea soțul ar vrea să continue căsnicia, atunci să trebuiască să plătească doi florini drept gloabă, în vreme ce, mai înainte, pentru o astfel de faptă, aveau de plătit șase florini.

[Articolul 10.] S-a dispus ca, dacă cineva va fi exercitat violență și va fi pângărit fiica virgină sau pe o soră a altuia, atunci să trebuiască să plătească o gloabă de treisprezece florini.

[Articolul 11.] Iar dacă fata violată ar vrea să-l primească ca soț, ori dimpotrivă, dacă fata nu ar vrea să rămână cu soțul, acesta să trebuiască să plătească o gloabă de doar patru florini, după ce mai înainte se plăteau doisprezece florini.

[Articolul 12.] Dacă boierii, după obiceiul și legea lor, doresc să își repudieze soțiile și nu doresc să mai rămână cu ele, partea care se separă să trebuiască să plătească castelanului sau slujbașului o gloabă de un florin.

[Articolul 13.] La fel, dacă un țăran român a vrut să își repudieze nevasta, partea care se separă să trebuiască să plătească, în felul mai sus-pomenit, boierului pe care îl slujește nouă aspri.

[Articolul 14.] În privința boierilor sau țăranilor români legați prin căsnicie de propriile neveste, în cazul în care soțul sau soția nu respectă adevărata căsnicie, atunci această parte care nu respectă matrimoniul să piardă porțiunea sa atât în moșteniri cât și în bunuri, iar porțiunea părții care respectă contractul matrimonial să rămână singură laolaltă cu moștenirile.

[Articolul 15.] Se obișnuise mai înainte ca un boier care își încheia viața să fie obligat să dea castelanului un cal înșeuat laolaltă cu o lance și, chiar dacă era lipsit de cal, era nevoit să dea un alt cal pentru acesta. Prin urmare, s-a dispus ca, de altfel, boierul lipsit de cal să fie ținut ca după moarte să plătească castelanului pentru cal doar trei florini.

[Articolul 16.] Ereticii sau cei care împlinindu-și lucrarea lor își oprimă și își violează consăngenii până la a treia treaptă de înrudire sau se spurcă fără milă cu animale sau în orice alt fel prin strâmbătatea eretică, așa cum s-a obișnuit până acum, să fie arși pe rug.

[Articolul 17.] În mod asemănător, călăii să îi ardă pe rug și pe cei care bat bani falși.

[Articolul 18.] În fiecare an, boierii să aducă în Cetate câte două căruțe de lemne de căciulă: o dată la sărbătoarea Nașterii Domnului, a doua oară în ajunul sărbătorii Sfântului Arhanghel Mihail.

[Articolul 19.] Să trebuiască să cosească, după obiceiul respectat altă dată, doar două zile pe an și la urmă să fie ținuți să strângă fânul și să îl transporte în Cetate.

[Articolul 20.] Când se va întâmpla să moară un boier și să nu aibă moștenitori, atunci, în primul rând soției i se va da a treia parte din bunurile mișcătoare, iar celelalte două treimi să rămână domnului locului, datorită faptului că aceasta nu a născut nici un fiu.

[Articolul 21.] Dacă vreun boier va fi lipsit de fiu de sex bărbătesc și va avea doar o fiică, atunci toate bunurile mișcătoare să îi rămână moștenire fiicei; dar [aceasta] să fie depozitată de moștenire împreună cu pătrimea cuvenită fiicei, respectându-se următoarea ordine, în temeiul unei juste drămluiri [evaluări]: să îi fie dați fetei pentru fiecare sesie populată doisprezece dinari, iar pentru fiecare sesie pustie, câte șase dinari. Iar dacă va avea frate sau frați care să ia parte la împărțire [a moștenirii], acesta sau aceștia să o despăgubească pe înainte-numita fată și să își însușească moștenirile în baza sus-pomenitei drămluiri. Însă, în caz că va fi lipsită de frați devălmași – lucru care rareori se întâmplă sau niciodată –, domnul locului să poată să o excludă,

în urma cuvenitei drămluirii, pe această fată din astfel de moșteniri, totuși fără a se trece cu vederea faptul că, dacă fata s-a măritat înainte de moartea tatălui, nu va putea smulge nici o porțiune din bunurile mișcătoare. În schimb, acestea să fie hărăzite domnului locului, iar fata doar din moșteniri să fie exclusă în urma cuvenitei drămluirii: fiindcă în legea românilor (*in lege Valachorum*), moștenirile nu privesc sexul femeiesc, fiind scăzute mereu porțiunile soțiilor, așa cum s-a spus de mai multe ori înainte.

[Articolul 22.] Dacă vreun boier ar dori să își preschimbe fiica în moștenitor de rang bărbătesc al bunurilor ereditare, atunci să trebuiască să obțină mai întâi un certificat întărit cu sigiliu de la domnul locului și mai apoi de la jurați, și astfel, în cele din urmă, moștenirile de felul acesta pot să îi revină prin testament acesteia în calitate de moștenitor de rang bărbătesc.

[Articolul 23.] Odinioară, răscumpărările limbii (*redemptiones linguae*) erau de 13 florini: în schimb, acum s-a decis ca astfel de persoane să trebuiască să plătească slujbașilor pentru răscumpărarea limbii o amendă de șase florini.

[Articolul 24.] Dacă un boier va adresa altuia vorbe grele în Scaunul de Judecată, atunci să fie amendat cu un florin, deoarece Scaunul de Judecată trebuie să fie liber și cinstit.

[Articolul 25.] Dacă vreun boier va fi avertizat prin sigiliul castelanului sau al slujbașului acestuia și nu se va sinchisi, atunci să fie amendat cu un florin.

[Articolul 26.] Odinioară se obișnuia ca, dacă cineva se ducea la slujbași și îl pâra pe altul șoptindu-le la ureche că acela ar fi așa sau așa, în speță hoț sau tâlhar sau orice săvârșitor de rele, slujbașii, după ce auzeau aceste lucruri, confiscau bunurile celor pârați, ca și cum ar fi vrut să se curețe de un astfel de zvon și să îl îndrepte; iar cel care făcuse reclamația – sau de va fi fost cândva jude – trecea sub tăcere că a fost împotriva lui Dumnezeu și a dreptății acestuia, iar slujbașii au fost falșii lui avocați. Așadar, pentru ca astfel de persoane să fie îndepărtate din mijlocul nostru, s-a hotărât ca, de altminteri, nici unul dintre castelani sau dintre slujbași să nu poată să păgubească sau să globească pe cineva mai înainte ca să se dea sentința litigiului sau cauzei, ci, aducându-l mai întâi în fața tribunalului pe cel reclamat, dacă acesta va fi în măsură să se dezvinovățească, bine, în caz contrar va trebui să plătească gloaba în conformitate cu sentința Scaunului de Judecată. Însă, dacă s-a descoperit că cineva a făcut o reclamație falsă, atunci slujbașii să poată să stoarcă gloaba acelei vini și să ai-bă puțința să o pretindă pentru partea cealaltă, reclamată.

[Articolul 27.] În privința hoților trebuie să se respecte măsura din vechime, adică, dacă unul a furat o oaie sau un porc sau alte dobitoace și vite să plătească doar doisprezece florini și astfel să își scape capul de la spânzurătoare, așa cum s-a obișnuit până acum în astfel de cazuri. Astfel că și în viitor se va respecta aceeași cutumă: dacă unul a furat un cal să fie ținut să plătească doisprezece cai, sau pentru fiecare cal câte doi florini, adică douăzeci și patru de florini și astfel să poată să își scape viața de la spânzurătoare.

[Articolul 28.] Dacă, în cazul unui furt, urmele unor animale sau dobitoace sau ale altor lucruri vor duce la o anumită posesiune și vor fi urmate de păgubiți, însă posesiunea neagă că furtul s-a petrecut în locul respectiv, se dispune ca atunci când întreaga posesiune se va curăța prin jurământ, acea posesiune să fie lăsată în pace,

dar în cazul în care nu vor să jure, atunci o astfel de posesiune să îl despăgubească pe păgubit. Pe deasupra, aceasta trebuie să plătească și obișnuita gloabă.

[Articolul 29.] Dacă cândva castelanii vor interzice ca cineva să cuteze să vândă caii, boii, oile sau alte dobitoace în afara țării și se încalcă această interdicție, atunci castelanii și slujbașii să fie în măsură să conștate de la astfel de vânzători jumătate din suma cu care au vândut, iar cealaltă jumătate să rămână în mod pașnic asupra aceluia vânzător.

[Articolul 30.] S-a dispus ca, după obiceiul respectat altă dată, cei care au jurat strâmb să nu își piardă omenia și bunurile, așa cum obișnuiesc creștinii, ci fără să se adopte această lege, să trebuiască doar să plătească slujbașului un florin și să rămână în vechea cinstire, așa cum s-a respectat încă din vechime.

[Articolul 31.] Dinspre partea scroafelor iobagilor acestui district și în conformitate cu obiceiul respectat altă dată, ori de câte ori ghindele vor fi coapte și se întâmplă să fie, nici domnii locului, nici boierii să nu poată să pretindă ceva de la iobagii din apartenențele acestui district al Cetății, cu excepția cazului în care sătenii care locuiesc în satele altor boieri trebuie să împace pe boierul locului în care se află pădurea în care cresc ghindele cu o câblă de ovăz și cu o stacană de vin.

[Articolul 32.] Cei care vor sparge casele altora sau vor intra pe fereastră să fie decapitați.

[Articolul 33.] Aceia dintre ei care vor cuteza să se răscoale împotriva castelanilor sau a slujbașilor și a oamenilor acestora să fie decapitați când o vor face.

[Articolul 34.] Prin urmare, pentru ușurarea și îndepărtarea mai sus-ziselor gloabe, precum și pentru păstrarea apartenențelor Cetății, am dispus și am decis, prin hotărâre și sfat unanime, să se dea și să se plătească castelanilor câte un florin de câciulă, mai înainte scăzându-se o câblă de grâu și o câblă de ovăz.

[Articolul 35.] Cel care ar sustrage de la vecinul său anumite lucruri, fie și fără a pătrunde în casă, ci din afara casei, adică din curți, grajduri, grădini, să fie amendat cu șase florini, ca să se înțeleagă că acest hoț se numește „hoț care intră prin dos”/„hoț care se furișează”.

[Eschatocol.] Cerându-ni-se și fiind implorați să considerăm ca fiind consfințite, încuviințate și permise aceste articole, noi le-am acceptat și le-am aprobat cuvânt cu cuvânt și, dacă ni se va aduce la cunoștință și pe mai departe ceva pentru avantajul, binele și starea acestora, precum și pentru sporirea lor, noi nu ne vom retrage bunăvoința de la ele, prin mijlocirea vigoriei și mărturiei acestei scrisori a noastre.

Data la Buda, în sărbătoarea Sfintei Sofia Văduva (15 mai) din anul Domnului una mie cinci sute opt.